

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

УДК: 378.013.2

*НАДІЯ КІЧУК, докторка педагогічних наук, професорка кафедри дошкільної та початкової освіти, декан педагогічного факультету, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна
ORCID ID 0000-0002-0558-2201
izmayil@ukr.net*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ІНТЕРАКТИВНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЗНАНЬ

NADIYA KICHUK, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Department of Preschool and Primary Education, Dean of the Faculty of Pedagogy, Izmail State University for the Humanities, Ukraine

SOME ASPECTS OF THE PROBLEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN THE CONDITIONS OF INTERACTIVE VISUALIZATION OF KNOWLEDGE

У результаті проведеного педагогічного дискурсу представлено спробу у згорнутому вигляді окреслити деякі параметри бачення актуальних аспектів удосконалення фахової підготовки вчителя сучасної початкової школи. Ураховуючи сучасні тенденції (глобалізація, євроінтеграція, цифровізація), констатовано, що, попри безсумнівність переваг особистісно орієнтовного підходу в освіті, особистісно професійний вплив педагога на становлення особистості здобувача освіти суттєво знижений через домінування дистанційних форм надання освітніх послуг. Це відчутно, виходячи з неперевершеного значення особистості педагога в динаміці позитивної соціалізації саме дитини як школяра. За сучасних реалій воєнного стану в країні,

що значно активізує духовну сутність вітчизняної освіти, а також підвищує вплив на збагачення її потужності у пропедевтиці травмуючих факторів психоемоційного, психічного, морального здоров'я дитячо-юнацької спільноти, важко переоцінити значення саме суб'єкт-суб'єктної та безпосередньої взаємодії учасників освітнього процесу. Акцентовано на важливості системної підготовки майбутнього педагога до компетентного запровадження недискримінаційного підходу у процесі здійснення особистісно професійних функцій, адже зазначений аспект набув й експериментального підтвердження.

Вказується на нові маркери євроінтеграційних процесів, зпоміж яких пріоритетними визнано "м'які навички" здобувачів освіти, а першорядне значення набувають і демократичне лідерство, і

здатність працювати в команді, й інноваційна компетенція та іншомовна компетентність. Щодо останньої, то її затребуваність зумовлена, з одного боку, здатністю комунікувати в умовах активізації сучасної міжнародної проєктної діяльності, а з іншого – опануванням академічної мобільності з огляду на домінуючу у вітчизняній освітній сфері полікультурності. Авторка доводить, що підготовленість учителя початкових класів до успішної професійної самореалізації передбачає повноцінне розуміння ним і прийняття заданих реаліями сьогодення правил співіснування світу дорослих і дітей. Констатовано появу нових соціально-педагогічних інструментів практичної реалізації ідеї "освіта впродовж життя". Наголошено на перспективності у наукових пошуках підвищення дослідницької уваги до тих конструктив-

них підходів, котрі роблять привабливими на ринку освітніх послуг саме альтернативні заклади.

Ключові слова: європейський простір освіти, м'які навички, інноваційна компетентність, соціальна комунікація.

Summary. As a result of the conducted pedagogical discourse the attempt to outline in a condensed form some parameters of vision of actual aspects of improvement of professional training of the teacher of modern elementary school is presented. Given current trends (globalization, European integration, digitalization), it is stated that, despite the undoubted advantages of personality-oriented approach in education, personal-professional influence of teachers on the formation of the personality of the learner is significantly reduced due to the dominance of distance learning services. This is personally felt, based on the unsurpassed importance of the teacher's personality on the dynamics of positive socialization of the child as a student. Given the current realities of martial law in the country, which significantly enhances the spiritual essence of national education, as well as increases the impact on enriching its power in propaedeutics of traumatic factors on psycho-emotional, mental, moral health of children and youth community, it is difficult to overestimate subjective direct interaction of participants in the educational process. Emphasis is placed on the importance of systematic preparation of future teachers for the competent implementation of a non-discriminatory approach in the process of personal and professional functions; after all, this aspect has acquired an experimental study.

New markers of European integration processes are pointed out, among which the priority is given to the importance of "soft skills" of students, among which democratic leadership, ability to work in a team, and innovative competence and foreign language

competence are of paramount importance. As for the latter, its demand is due, on the one hand, the ability to communicate in international project activities, and, on the other – the mastery of academic mobility given the dominant multiculturalism in the domestic educational sphere. The readiness of primary school teachers for successful professional self-realization implies a full understanding and acceptance of new, given by the realities of today, the rules of coexistence of adults and children, which increases the importance of human dimension of educational services. The emergence of new socio-pedagogical tools for the practical implementation of the idea of "lifelong learning" is stated. Emphasis is placed on the prospects in scientific research to focus increased research attention on those constructive approaches that make alternative institutions attractive in the market of educational services.

Key words: European educational space, soft skills, innovation competence, social communication.

Мета: опираючись на результати проведеного педагогічного дискурсу й осмислення творчих ідей, закладених у передовому педагогічному досвіді креативних учителів Нової української школи, і само-рефлексії досвіду участі Ізмаїльського державного гуманітарного університету (починаючи з 2019 р.) у фінсько-українському проєкті "Навчаємося разом", конкретизувати бачення деяких параметрів удосконалення процесу фахової підготовки вчителів початкової школи саме в контексті ідеї активної євроінтеграції.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Професійна підготовка майбутнього вчителя ніколи не зникала з видноколу педагогічної науки. Не втрачає й донині своєї актуальності такий класичний вислів І. Франка: "Вчителем школа стоїть". За сучасних умов глобального тренду цифрової трансформації України актуалізується про-

блематика інтеграції особистісно-професійної та інформаційно-комунікаційних компетентностей педагога. Це формує якісно новий соціальний запит на професійну підготовку вчителя в логіці підсистеми "молодший бакалавр – бакалавр – магістр". Результати наукового пошуку дослідників (В. Биков, О. Дубасенюк, О. Жданова-Недількр, Л. Рибалка, А. Хуторський та ін.) засвідчують, що вони здебільшого єдині у визнанні такого стану речей: за сучасних умов домінування дистанційного навчання освітній процес значно збіднюється зменшенням суто особистісного впливу постаті педагога на його якісно динамічні характеристики. Це цілком зрозуміло, адже класична педагогічна наука констатує, що лише "особистість здатна сформувати особистість...". Як переконує сучасна практика вищої школи, принципово важливим є інтегрування процесів особистісно професійного становлення майбутнього педагога та інформаційно-комунікаційної культури, з одного боку. З іншого ж – інтерактивна візуалізація знань слугує незаперечним і суттєвим чинником фундаменталізації професійної підготовки. Відтак упровадження електронного навчального контенту та відповідних дистанційних курсів, розробка викладачами закладів вищої освіти фахово спрямованих навчальних студій (на кшталт "Цифрові технології у роботі педагога") складають потенціал університетської підготовки конкурентоздатного фахівця, де посилюється вагомість не лише дидактичних принципів міцності знань, наочності та емоційності як спонукального інструмента навчання, а й контролю і корекції навчальних досягнень здобувача освіти, оптимізації процесу навчання загалом. Створення "віртуального класу", "віртуальних дошок", використання інших електронних ресурсів значно посилюють педагогізацію особистісно професійного зростання студентів.

Особливого значення набуває окреслене і щодо вчителя початко-

вої школи – особистості і професіонала, котрий перебуває біля витоків становлення дитини як школяра. Відтак пріоритетом університетської освіти і постає якісна фахова підготовка студентів на основному етапі особистісно професійного їх становлення як майбутніх педагогів.

Аналіз досліджень і публікацій. Професійна діяльність учителя початкового навчання є предметом різнопланових педагогічних досліджень сучасних учених (Н.Бібік, Я. Кодлюк, Л. Коваль, Л.Петухова, О. Савченко, А. Цимбалару та ін.), де континентом постає стратегія реформування освітньої галузі, котра відображена як у Концепції "Нова українська школа" (2016) і сконденсовано представлена в Державному стандарті початкової школи (2018), так і професійному стандарті за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти із дипломом молодшого спеціаліста" (2020).

Реальність, у якій відбувається життєдіяльність сучасної початкової школи, передусім відтворює основні вектори недосконалості професійної підготовки вчителя як модератора якісних змін у початковому навчанні "нушенья", адже вченим уже вдалося здійснити моніторинг їх навчальних досягнень на етапі логічного завершення початкової ланки освіти (*Маларевич*). До того ж реальність, у якій українське суспільство перебувало до початку вторгнення ворога в Україну, була одна, а тепер інша. Останнє позначається як на духовній сутності освіти, так і її функціях. До зазначеного додамо ще й таке: результати педагогічного дискурсу засвідчують, що вченими внесено певні акценти й у трактування конструкту "європейський простір освіти" (*Андрущенко, 2020, с. 195–225*).

Отже, сучасне бачення своєрідності фахової підготовки вчителя початкової школи в контексті євроінтеграції вирізняється певними ак-

центами. Зосередимо дослідницьку увагу на деяких з них з урахуванням, зокрема, експериментальних здобутків фахівців.

Так, привертає увагу експериментальний підхід всеукраїнського рівня, котрий склався на Одещині і базувався на прикладі Комунального закладу "Білгород-Дністровський педагогічний фаховий коледж", набувши назви "Навчально-методичне забезпечення підготовки вчителів в умовах реформування освітньої галузі у 2017–2022 роках". Здійснена аналітична робота дозволяє дійти певних узагальнень. По-перше, саме інноваційний зміст професійної підготовки в умовах вищої школи вчителя початкових класів дозволяє досягати стійкої позитивної динаміки його особистісно професійного успіху. По-друге, повноцінне втілення вимог Державного стандарту початкової загальної середньої освіти вможливується саме через наступність між ланками дошкільної і початкової освіти. По-третє, правомірним є твердження, що запровадження не лише інтегрованого, а й недискримінаційного підходів у навчанні складає важливий аспект підготовленості конкурентоздатного фахівця, яка базується на компетентному використанні студентами-практикантами (упродовж їх навчально-педагогічної та виробничої практики) комунікативно-ігрового методу. Як зауважують учасники зазначеного експерименту (*Початкова школа у контексті...*, 2021, с. 290–300), відкритим (на рівні поглиблення наукових уявлень) залишається проблематика формування у майбутнього вчителя початкових класів інклюзивної компетентності. Разом з тим підкреслимо, що самоцінність запровадженого пілотного дослідження (В. Герасименко, І. Герасименко, Л. Задорожна та ін.) є очевидною, передовсім з огляду на оновлення змістової лінії організації освітнього процесу в Новій українській школі та само-рефлексії досвіду втілення реформи.

Виклад основного матеріалу

дослідження. Є всі підстави констатувати, що заклади вітчизняної вищої освіти, котрі мають багаторічний досвід підготовки вчителів початкової школи, нині вийшли на новий формат підвищення їх суто фахової культури: організацію на базі ЗВО навчально-наукових лабораторій системної практико-орієнтованої роботи, спрямованої на становлення креативного вчителя НУШ. Як переконує досвід, зокрема Ізмаїльського державного гуманітарного університету, доцільно в таку систему активно включати й університетську бібліотеку; тут, у мапі сайту "Інформаційні ресурси бібліотеки – "Нова українська школа. Електронні підручники" (у т. ч. й для осіб з порушенням зору), є й електронні версії хрестоматійної літератури для читання молодших школярів тощо. До того ж нині освітяни здебільшого сприймають апріорі таке положення класичної педагогічної науки: "Від творчості вчителя початкових класів до творчості дитини". Справа в тому, що ми віднаходимо ще один інструмент збагачення ресурсів сучасного закладу освіти саме інноваційного типу, адже у віковий період 6–10 років дитина здатна вже свідомо наслідувати авторитетного для неї дорослого. А психологічний механізм наслідування дотично молодшого школяра посилює його мотивацію до генерування та продукування усього нового у здійснювальній діяльності (ігровій, художньо-творчій тощо). Така індивідуальна спрямованість у розвитку креативності дитини слугує підґрунтям розвитку відкритості в навчально-пізнавальній роботі як у "парах", так і команді, тобто сприяє виробленню й удосконаленню т. з. "м'яких навичок".

Зазначене вище розглядаємо якоснову прогнозування тих здатностей особистості, які набувають актуальності в умовах викликів сьогодення, а саме: глобалізація світу, інформатизація та технологізація простору життєдіяльності особистості, стрімкий попит на освітні послуги. Фахівці називають актуальними у 2025 р. такі особистісно

професійно вагомі утворення, якот: критичне мислення і аналіз; аналітичне мислення та інноваційність; активне навчання і стратегії навчання; розв'язання проблем і формування ідей; креативність, оригінальність, ініціативність; технології і програмування; логічна аргументація; розв'язання складних проблем; лідерство і соціальний вплив; моніторинг і контроль; витривалість, стресостійкість і гнучкість (*Маляревич*).

Як відомо, витоки компетентного підходу пов'язані з 60-ми роками ХХ століття. У вітчизняних концептуальних орієнтирах (на кшталт "Нова українська школа") здебільшого йдеться про інтегровану здатність особистості, заснованої на знаннях і досвіді, і про трактування конструкту "бути компетентним", наближено до змісту поняття "бути обізнаним" (М. Вачевський, І. Зимня, Дж. Равен, Г.Селевко, О. Цільмак та ін.). Натомість зберігається й донині дискусія стосовно наукового статусу терміна "компетенція", хоча вчені, вивчаючи ключові компетенції молодих європейців, доводять правомірність їх трактувати у зв'язку з визначенням тих умінь і навичок, що необхідні молоді для результативного виконання певних дій (І.Гудзик, О. Локшина, О. Пометун, О. Савченко та ін.). Отже, загальноновизнаючою є доречність стверджувати, що, дбаючи про результативність професійної підготовки майбутнього фахівця на основному етапі його професійного становлення, принципово важливо виходити з ефективної компетентнісної освітньої парадигми, на відміну від "Зунівської".

За сучасних умов, коли актуалізується вже визначений ученими перелік навичок особистості, потрібних для успішної життєдіяльності (зокрема, щодо кар'єрного зростання у професії), змінюється фокус освітніх результатів. Так, згідно з моніторингом експертів, обговореним на Всесвітньому економічному форумі (м. Давос, жовтень 2020 р.), на найближчі

п'ять років, окрім першочергового значення аналітичного мислення, креативності та інноваційності, зацентровано й на навичках взаємодії з іншими. Ідеться про важливість лідерства в розв'язанні новопосталих проблем та формуванні ідей, а також навичок соціального впливу (*The Future of Jobs. Report 2020...*). У цьому ракурсі не менш вагомим ученими визнано і значення для здобувачів вищої освіти таких "м'яких навичок" (soft-skills), які позначаються на здатності сучасної молоді людини вже на етапі опанування професії до самоменеджменту, працювати в команді, підготовленості до управлінських дій.

Отже, дбаючи про реалізацію професійного стандарту вчителя початкових класів, на часі особистісно професійне мотивування здобувача вищої освіти до усвідомленого позитивно-активного ставлення до накопичення фахового значущих знань щодо організації інноваційної педагогічної діяльності, готовності реалізувати власну інноваційну компетенцію. До того ж саморефлексія досвіду викладацької діяльності у ЗВО дозволяє констатувати, що в такий спосіб результативно формується і професійна підготовленість студентів до свободи вибору дії і здатність одночасно бачити перспективу щодо відповідального розв'язання фахових завдань саме своїми силами. А це посилює конкурентоздатність майбутнього вчителя компетентно діяти в умовах невизначеності, адже особистісно професійна його самореалізація відбуватиметься у фаховій ситуації, коли реалізуються освітні програми з притаманними розмаїттям, глибиною, динамікою.

Важливим постає створення у вищій школі передумов для налаштованості студентів на опанування ідей, закладених в інноваційній діяльності творчих практиків. У цій площині наш досвід підтвердив педагогічну доцільність у межах змістових навчальних модулів нормативного курсу "Педагогіка" спрямувати навчально-професій-

ну діяльність студентів на практико-орієнтовний контент реалізації ідеї інтеграції, зокрема, закладів дошкільної освіти, загальноосвітніх шкіл I–III ступенів, закладів позашкільної та інклюзивної освіти, установа культури, охорони здоров'я, тобто трансосвітнього консорціуму. Мета такого пілотного проєкту, як засвідчують його учасники (С. Якименко, В. Дячук, Л. Голян), полягає у створенні єдиного освітнього простору для вихованців, розкритті та підтримці ініціативи і творчості всіх учасників освітнього процесу. Зазначимо, що в результаті актуалізації міжпредметних зв'язків з курсом "Основи філософських знань" створюється можливість повноцінної оцінки здобувачами освіти філософії тих інноваційних технологій, які мають узагальненою метою "Від дитини – до навколишнього світу, від навколишнього світу – до дитини" через задіяність у них не лише діяльнісного підходу, а й принципів цілісного уявлення про світ, єдиної картини світу, творчості, варіативності тощо (*Якименко, 2018, с. 270–295*).

Принагідно зауважимо, що концептуальна модель трансосвітнього консорціуму становить предмет посиленої уваги й у нашій практиці підготовки магістрів освіти (обов'язкова компонента "Сучасні освітні технології; вибіркові компоненти – "Технології організації соціально-відповідального бізнесу в сфері освіти", "Педагогічні основи проєктної діяльності в закладах дошкільної та початкової освіти" та ін.). Справа в тому, що тут репрезентовано змодельовану інноваційну систему управління, де через залучення спеціалістів різного профілю вже практично досягається модернізована структура управління, організаційної роботи консалтингових центрів (педагогічний, соціально-психологічний, фізкультурно-оздоровчий, художньо-естетичний, громадський, фінансовий, функціональний). Такий підхід, як засвідчує практика, сприяє якісному забезпеченню освітніх резуль-

татів професійної підготовки магістрів, здатних до інноваційної діяльності.

На наш погляд, мають рацію ті вчені (зокрема, В. Ягоднікова), котрі поділяють позицію визнаного в освітній галузі експерта та дослідника американської системи освіти Кена Робінсона. Так, у згорнутому вигляді це відтворено в його праці "Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту" (2018) у такий спосіб: "сучасна школа має кинути виклик усталеній шкільній культурі й виробити нові засади співжиття" (Робін Кен, Ароніка Лу, 2018, с. 152–153). Така заувага додає нових нарисів проблемі готовності фахівця враховувати у психолого-педагогічному супроводі неповторну індивідуальність дитини. Тут нам імponує наукова позиція А. Богуш, котра стверджує про важливість у сучасному закладі освіти, створюючи співіснування світу дорослих і дітей, повноцінно втілювати принцип дитиноцентризму. А це передбачає рівність окреслених "світів", суб'єкт-суб'єктну їх взаємодію, взаємний суверенітет, розвиток світу дорослих, об'єднання і гармонізація цих світів задля утворення "світу людей", прийняття кожного із суб'єктів освітнього процесу "безвідносно до норм дорослості та дитячості" (Богуш, 2018).

Вважаємо, що візія сучасної фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів лежить у площині необхідного і достатнього ступенів сформованості іншомовної компетентності як суттєвого вияву його здатності до соціальної комунікації. А це набуває особливого значення нині, коли значно активізувалися процеси євроінтеграції. Як відомо, соціальна спрямованість є провідною характеристикою комунікації (повідомлення, зв'язку, спілкування). Натомість за реалій сьогодення, коли оновлюється соціальний зміст освітньої сфери, саме іншомовна компетентність, зокрема, учителя початкової ланки освіти не лише збагачує ресурсність міждисцип-

лінарних зв'язків у межах навчання молодших школярів (до прикладу, з іноземною мовою як освітнім компонентом), а й сприяє розширенню спектра соціальної комунікації педагога та вихованців, до того ж посилюючи потенціал академічної мобільності майбутніх педагогів уже на етапі університетської підготовки. Родзинкою у зазначеній площині вважаємо кроскультурний аспект, який сьогодні досить активно вивчається лінгвістами (Ж. Горіна, І. Дроздова, О. Трішук, Р. Якобсон та ін.), а також апробується практиками запровадження кроскультурного підходу у викладанні іноземної мови в закладі вищої освіти (Богуш, 2018).

До зазначеного додамо, що з огляду на домінування у професійній діяльності вітчизняного педагога полікультурного мовленнєвого середовища актуальності набуває ще й такий контент порушеної проблеми: ХХІ століття оголошено ЮНЕСКО "століттям поліглотів". Учені, які безпосередньо (А. Богуш, Н. Бондаренко, Н. Миропольська та ін.) або опосередковано (Г. Гачев, С. Єрмоленко, Л. Мацько та ін.) досліджують окреслений контент проблематики підготовки педагогічних кадрів з акцентуванням на становлення мовної особистості мовців, доводять: принципово важливим є розуміння нового параметра його культури – міжкультурного взаєморозуміння. Згідно з визначенням фахівців, "актуальне" полікультурне середовище будь-якого сучасного закладу освіти – "це максимально активна ініціативна взаємодія мовця з іншими учасниками спілкування – багатомовними мовцями; це занурення мовця в активну багатомовленнєву діяльність в обмеженому міжкультурному просторі" закладу освіти (Богуш, 2019, с. 295). Це дає розуміння того, чому чинниками в даному випадку постають як фундаментальне володіння державною мовою, так і мовою етнічної спільноти й іноземною (на кшталт англійською, що є "мовою комп'

ютера).

Наше бачення сучасних акцентів щодо фахової підготовки сучасного вчителя початкової школи передбачає ще один вектор – готовність здобувача до освіти впродовж життя. Маємо на увазі, зокрема, налаштованість педагога на особистісно професійне зростання через сертифікацію. Вважаємо важливим, щоб майбутній фахівець із студентської лави був умотивований до самовдосконалення, опираючись на online освітні ресурси. Їх перевагу вбачаємо не лише у зручності, а й уможливленні системного впливу на розвиток потреби фахівця у професійному спілкуванні, де оцінювання поточних особистісно професійних досягнень здійснюють визнані педагогічною спільнотою освітяни – супервізори, а не чиновники. До прикладу, переможці фахового конкурсу "Педагогічний оскар Ізмаїльщини" у своєму онлайн-портфоліо мали понад 13 сертифікатів, які отримані ними завдяки і дистанційним курсам ("Недискримінаційний підхід у навчання", "Успішне вчителювання – прості рецепти на щодень" та ін.), і вебінарам ("Інклюзивний ресурсний центр: принципи взаємодії дитини, батьків та закладу освіти", "Домедична допомога" та ін.), й участі як у проєктах ("Школа для всіх", "Навчаємося разом" та ін.), так і всеукраїнських олімпіадах ("Всеосвіта – осінь 2021", "Онлайн-сервіси для вчителів", "Основи кібергігієни" та ін.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, представлено бачення деяких аспектів професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи з огляду на пріоритетність євроінтеграції уможливлене визнання, що на часі фокусування уваги в освітньому процесі вищої школи на здатності студентів організовувати процес пізнання молодших школярів, опановувати стратегію розвитку інструментів пошуку навчально-пізнавальної інформації (зокрема, розрізняючи в ній випадкове та істинне), набувати готовність

ефективно комунікувати в освітньо-розвивальному середовищі.

Перспективними напрямками дослідницького пошуку вважаємо поглиблене наукове осмислення ідей, які містять досвід альтернативних закладів освіти, де, як правило, маємо конструктивні практики щодо пілотування нових соціально-професійних ролей учителя Нової української школи задля оновлення процесу фахової підготовки майбутніх педагогів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Андрущенко, В. (2020). Феномен освіти. Суми: Університетська книга. 452 с.
- Богущ, А. М. (2019). Вибрані науково-педагогічні статті. Тернопіль: Підручники і посібники. 304 с.
- Богущ, А. М. (2018). Дитиноцентризм Василя Сухомлинського в педагогічному вимірі століття. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 3 (62), 17–21.
- Коновалова, В., Мирошниченко, В. (2013). Кроскультурний підхід у викладанні іноземної мови у вищому навчальному закладі. Вісник НТУ "ХПІ", 69, 57–61.
- Маляревич, Т. Якими будуть основні 10 навичок у 2025 році – Всесвітній економічний форум опублікував список. Режим доступу <https://nus.org.ua/news/yakymy-budut-osnonni-10-navychok-u-2025-rotsivsesvitinij-economicchnyj-forum-opublikuvav-spysok/#:-text>.
- Робін, Кен, Ароніка, Лу. (2018). Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту. Львів. 256 с.
- Ягоднікова, В. В., Кузнєцова, О. В. (Ред.). (2021). Початкова школа у контексті шкільних змін: теорія, методика, практика, досвід. Умань: Видавець: "Сочинський М. М.". 422 с.
- The Future of Jobs. Report 2020. October 2020. World Economic Forum. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_ofJobs_2020.pdf.
- Якименко, С. І. (2018). Інтегрована особистісно-орієнтована технологія – продуктивна технологія наступності дошкільної та початкової освіти. Київ: Слово. 302 с.
- Andrushchenko, V. (2020). The phenomenon of education. Sumy: University book. 452 p.
- Bogush, A. M. (2019). Selected scientific and pedagogical articles. Ternopil: Textbooks and manuals. 304 p.
- Bogush, A. M. (2018). Vasyl Sukhomlinsky's child-centeredness in the pedagogical dimension of the century. Scientific Bulletin of MNU named after V. O. Sukhomlinsky, 3 (62), 17–21.
- Konovalova, V., Myroshnychenko, V. (2013). Cross-cultural approach in teaching a foreign language in higher education. Bulletin of NTU "KhPI", 69, 57–61.
- Malyarevich, T. What will be the top 10 skills in 2025 – the World Economic Forum has published a list. Retrieved from <https://nus.org.ua/news/yakymy-budut-osnonni-10-navychok-u-2025-rotsivsesvitinij-economicchnyj-forum-opublikuvav-spysok/#:-text>.
- Robin, Ken, Aronika, Lou. (2018). School of the Future. A revolution in your school that will change education forever. Lviv. 256 p.
- Yagodnikova, V. V., Kuznetsova, O. V. (Ed.). (2021). Primary school in the context of school change: theory, methodology, practice, experience. Uman: View. "Sochinsky MM". 422 p.
- The Future of Jobs. Report 2020. October 2020. World Economic Forum. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_ofJobs_2020.pdf.
- Yakimenko, S. I. (2018). Integrated personality-oriented technology - productive technology of continuity of preschool and primary education. Kyiv: Word. 302 p.

Стаття надійшла 6.06.2022 р.